

Форми реалізації господарської компетенції акціонерних товариств

Forms of realization economic competence of the joint-stock companies

Олександр Гарагонич

Ключові слова:

господарська компетенція, акціонерне товариство, форми реалізації господарської компетенції, господарські права та обов'язки.

Key words:

economic competence, joint stock company, form of realization of economic competence, economic rights and responsibilities.

Актуальність теми. Для участі у сфері господарювання акціонерне товариство (далі – АТ) повинно бути наділене необхідними для цього господарськими правами та обов'язками. Без цього АТ не зможе ні досягнути визначеної його засновниками мети, ні виконати поставлених перед ним завдань, ні набути статусу суб'єкта господарювання, ні взагалі стати учасником господарських відносин. Сукупність необхідних для всього цього прав та обов'язків розкривається в господарсько-правовій доктрині через поняття господарської компетенції.

Норми господарського права не лише наділяють АТ господарською компетенцією, але й забезпечують можливість її реалізації у сфері господарських правовідносин. Адже саме в процесі реалізації господарської компетенції правові приписи втілюються в життя, у практичну поведінку учасників господарських правовідносин.

Разом із тим процес реалізації господарської компетенції є складним і багатоаспектним. У зв'язку із цим під час реалізації АТ господарської компетенції у сфері господарювання на практиці нерідко виникають проблеми, у т. ч. пов'язані з вибором форм реалізації компетенції. Ці проблеми є тим більш актуальними, що норми, якими АТ наділяються господарською компетенцією, постійно змінюються у зв'язку з реформуванням господарського законодавства.

Усе це свідчить про актуальність і доцільність наукового дослідження форм реалізації господарської компетенції АТ.

Стан дослідження. Питанням господарської компетенції приділяється увага багатьма представниками науки господарського права. Проблема господарської компетенції була предметом дослідження В.К. Мамутова, В.В. Лаптева, В.С. Мартем'янова, Г.В. Пронської, В.С. Щербини, Р.А. Джабраїлова, С.М. Грудницької, І.В. Труша, В.С. Мілаш, О.М. Переверзева та інших науковців.

Результати наукових досліджень цих авторів засвідчили досить складний характер правових питань, пов'язаних із реалізацією господарської компетенції, що обумовлює необхідність подальших наукових пошуків. Особливо важливо у зв'язку із цим розглянути проблему визначення форм реалізації господарської компетенції АТ, яка на сучасному етапі залишається поза увагою дослідників.

Метою статті є дослідження проблеми форм реалізації господарської компетенції АТ.

Виклад основного матеріалу. *Господарська компетенція* – це елемент господарської правосуб'єктності, зміст якого становлять господарські права та обов'язки, встановлені законодавством та установчими документами для суб'єктів господарського права певного виду¹.

¹ Гарагонич О.В. Поняття та ознаки господарської компетенції / О.В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 3 – С. 93–96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/3_2016/26.pdf.

Господарська компетенція має певну соціально-економічну цінність тільки тоді, коли може бути реалізована.

Реалізація господарської компетенції – це практична діяльність суб'єктів господарського права зі здійснення господарських прав і виконання господарських обов'язків, визначених законодавством та установчими документами таких суб'єктів. Саме в результаті реалізації господарської компетенції АТ досягаються ті господарські цілі, які визначаються законодавцем (у законодавстві) та засновниками (в статуті) для товариства як суб'єкта господарського права.

Базовими нормативно-правовими актами, нормами яких визначаються основні положення щодо реалізації господарської компетенції АТ, є Господарський кодекс України (далі – ГК України)² і Закон України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ)³. Деталізуються та конкретизуються порядок реалізації господарських прав та обов'язків АТ, що охоплюються поняттям «господарська компетенція», у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України)⁴, Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України)⁵, Законах України «Про цінні папери та фондовий ринок»⁶, «Про депозитарну систему України»⁷, «Про банки та банківську діяльність»⁸, «Про інститути спільного інвестування»⁹ та в інших численних нормативно-правових актах.

Зовнішнім проявом практичної діяльності АТ зі здійснення господарських прав і виконання господарських обов'язків, визначених законодавством та статутом товариства, є **форма реалізації господарської компетенції**. При цьому участь АТ у сфері господарювання не пов'язана з однією формою реалізації господарської компетенції, а, як правило, супроводжується комплексом різних форм реалізації. А це зумовлює необхідність класифікації форм реалізації господарської компетенції.

Питання про класифікацію форм реалізації господарської компетенції в правовій науці є дискусійним. Відмінності в підходах до цього питання зумовлені відсутністю єдиного критерію класифікації форм реалізації господарської компетенції.

Реалізація господарської компетенції АТ – питання, яке має велике значення не тільки з точки зору теорії господарського права, але й з точки зору практики його застосування. Цим можна пояснити ту увагу, яку йому приділяє законодавець.

Разом із тим слід констатувати, що господарсько-правовою доктриною поки що недостатньо чітко визначена класифікація форм реалізації господарської компетенції суб'єктів господарського права загалом і АТ зокрема. У зв'язку із цим для більш детального розкриття питання класифікації форм реалізації господарської компетенції АТ варто проаналізувати норми чинного законодавства, у яких вони закріплені, а також дослідження з теорії права.

Класифікацію форм реалізації господарської компетенції АТ можна провести за такими підставами.

В аспекті змісту правових норм, які реалізуються, і поведінки суб'єктів, яка їм відповідає, реалізація господарської компетенції може здійснюватися у таких формах, як дотримання, виконання, використання, застосування.

Дотримання – це така форма реалізації господарської компетенції АТ, що здійснюється через пасивну поведінку товариства. Для неї характерним є утримання від активних дій, заборонених юридичними нор-

² Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

³ Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.

⁴ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

⁵ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

⁶ Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 9. – Ст. 79.

⁷ Про депозитарну систему України : Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 76. – Ст. 3066.

⁸ Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

⁹ Про інститути спільного інвестування : Закон України від 5 липня 2012 року № 5080-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 103.

мами. Здебільшого дотримання проходить непомітно та, як правило, не фіксується. Саме тому його юридичний характер яскраво не проявляється. У цій формі реалізуються заборонні норми¹⁰. Наприклад, це непорушення АТ заборон щодо збільшення статутного капіталу акціонерного товариства в разі наявності викуплених товариством акцій (ч. 5 ст. 15 Закону про АТ); щодо встановлення обмеження щодо кількості акцій або кількості голосів за акціями, що належать одному акціонеру (ч. 3 ст. 20 Закону про АТ); щодо встановлення обмеження або заборони на оплату цінних паперів грошовими коштами (абз. 3 ч. 1 ст. 23 Закону про АТ) та ін.

Виконання – форма реалізації господарської компетенції АТ, що полягає в активній поведінці товариства, яку слід здійснювати незалежно від його власного бажання. У процесі виконання реалізуються зобов'язуючі правові норми¹¹. Наприклад, це реалізація АТ господарської компетенції в частині встановлених нормами господарського законодавства обов'язків щодо щорічного скликання загальних зборів (ч. 2 ст. 32 Закону про АТ), обов'язкового викупу товариством акцій на вимогу акціонерів (ст. 68 Закону про АТ), надання товариством інформації акціонерам або НКЦПФР (ст. 78 Закону про АТ) та ін.

Використання – це така форма реалізації господарської компетенції АТ, коли товариство на свій розсуд за власним бажанням використовує надані йому права. На відміну від дотримання та виконання, що пов'язані з реалізацією заборон або юридичних обов'язків, використання полягає в активній або пасивній поведінці учасників суспільних відносин. Шляхом використання реалізуються дозвільні норми¹². Наприклад, це реалізація АТ прав на відкриття своїх філій, представництв, інших відокремлених підрозділів без створення юридичної особи (ч. 6 ст. 55 ГК України), на здійснення розміщення акцій різних типів (ч. 3 ст. 20 Закону про АТ) та ін.

Застосування як форма реалізації господарської компетенції АТ – це державно-владна, організаційна діяльність компетентних органів держави та посадових осіб із реалізації правових норм стосовно конкретних життєвих ситуацій шляхом винесення індивідуально-правових рішень (приписів)¹³. Така форма реалізації господарської компетенції АТ є «особливою (опосередкованою) формою правореалізації»¹⁴. Під час використання цієї форми реалізації господарської компетенції діяльність щодо застосування здійснюється не самим АТ, а іншим уповноваженим суб'єктом, наділеним державно-владними повноваженнями. Наприклад, у разі порушення АТ порядку реалізації акціонерами переважного права НКЦПФР може прийняти рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинення розміщення акцій цього випуску (ч. 4 ст. 27 Закону про АТ).

Залежно від суб'єктного складу відносин із реалізації господарської компетенції розрізняють:

– *безпосередню форму* реалізації господарської компетенції, коли діяльність АТ зі здійснення господарських прав і виконання господарських обов'язків відбувається без залучення інших суб'єктів. Наприклад, у разі реалізації АТ господарської компетенції у сфері господарсько-виробничих відносин у процесі здійснення господарської діяльності (ч. 5 ст. 3 ГК України);

– *похідну (опосередковану) форму* реалізації господарської компетенції, коли діяльність АТ зі здійснення господарських прав і виконання господарських обов'язків відбувається із залученням (через) інших суб'єктів. Так, реалізація АТ господарської компетенції з використанням похідної (опосередкованої) форми відбувається в разі звернення товариства до уповноважених органів державної влади чи місцевого самоврядування з питань організації та здійснення господарської діяльності АТ. Наприклад, АТ своє господарське право на збільшення статутного капіталу реалізує через НКЦПФР шляхом реєстрації випуску та проспекту емісії акцій (ч. 1 ст. 29 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»), через Центральний депозитарій цінних паперів шляхом присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера, оформлення глобального сертифіката (п. 6 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», ст. 21 Закону України «Про депозитарну систему України»), через державних реєстраторів шляхом реєстрації змін до статуту АТ, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу (ч. 4 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань») тощо. Реалізація АТ господарської компетенції з використанням похідної (опосередкованої) форми також відбу-

¹⁰ Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2005. – С. 410.

¹¹ Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2005. – С. 410.

¹² Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2005. – С. 410.

¹³ Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2005. – С. 411.

¹⁴ Скакун О.Ф. Теорія права і держави : [підручник] / О.Ф. Скакун. – 2-ге вид. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2010. – С. 414.

вається в разі подання так званого похідного позову на підставі ч. 4 ст. 89 ГК України та п. 4¹ ч. 1 ст. 12 ГПК України.

За колом суб'єктів, які беруть участь у реалізації господарської компетенції АТ, можна виділити:

- індивідуальну форму реалізації господарської компетенції АТ;
- колективну форму реалізації господарської компетенції АТ.

Індивідуальна форма передбачає реалізацію господарської компетенції АТ самим товариством. Тобто реалізація компетенції з використанням індивідуальної форми полягає в можливості окремого АТ самостійно, не вступаючи у відносини з іншими суб'єктами, здійснювати свої господарські права й обов'язки. Наприклад, під час здійснення розміщення цінних паперів (ст. 21 Закону про АТ), надання товариством інформації у порядку, визначеному законом (ст. 78 Закону про АТ).

При *колективній формі* реалізація господарської компетенції АТ можлива тільки за участі в цьому процесі й інших суб'єктів, з якими товариство об'єднує свої зусилля для досягнення певних цілей у сфері господарських відносин. Так, наприклад, тільки з використанням колективної форми АТ може реалізувати господарську компетенцію в разі утворення господарських об'єднань (ст. 119 ГК України), участі в об'єднанні професійних учасників фондового ринку чи саморегульованій організації професійних учасників фондового ринку (ч. 2 ст. 2, ст. 48 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»), утворення банківських спілок та асоціацій (ст. 13 Закону України «Про банки та банківську діяльність») та ін.

Залежно від правових наслідків застосування форм реалізації господарської компетенції АТ розрізняють правові та неправові форми. У юридичній літературі звертається увага на проблему відмежування правової форми від неправової, яка обумовлюється певною невизначеністю предметного змісту поняття «правове»¹⁵.

На нашу думку, *правові форми* реалізації господарської компетенції АТ характеризуються тим, що результатом їх застосування є настання певних правових наслідків. До правових форм реалізації господарської компетенції АТ можуть бути віднесені:

- внутрішні правові акти АТ. Такі акти можуть мати нормативний характер або ж бути актами індивідуального застосування господарсько-правових норм. Наприклад, внутрішніми правовими актами АТ, які мають нормативний характер, є положення про загальні збори АТ (п. 9 ч. 2 ст. 33 Закону про АТ), положення про наглядову раду (ч. 3 ст. 51 Закону про АТ), положення про виконавчий орган (ч. 5 ст. 58, ч. 1 ст. 59 Закону про АТ) та ін. Такі акти АТ у юридичній літературі називають ще «корпоративними актами»¹⁶, «локальними корпоративними актами»¹⁷, «корпоративними нормативними актами»¹⁸, «корпоративними нормативно-правовими актами» і відносять до джерел господарського права¹⁹. У свою чергу, до актів індивідуального застосування господарсько-правових норм можуть бути віднесені рішення загальних зборів АТ про зміну типу товариства (п. 9 ч. 2 ст. 33 Закону про АТ), рішення наглядової ради про обрання голови і членів виконавчого органу (п. 8 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ) та ін.;

- звернення до уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування з питань організації та здійснення господарської діяльності АТ (п. 7 р. XVII Закону про АТ, ст. 11 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»²⁰);

- діяльність АТ – носія багатьох зобов'язань як емітента акцій. Наприклад, реалізуючи господарську компетенцію на ринку цінних паперів, публічне АТ як емітент проходить процедуру включення акцій до

¹⁵ Батурина Ю.Б. Правовая форма и правовое средство в системе понятий теории права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю.Б. Батурина. – М., 2001. – С. 10.

¹⁶ Томашевська М.О. Корпоративні акти в системі джерел права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М.О. Томашевська. – К., 2005. – С. 6.

¹⁷ Тичкова О.Ю. Локальні корпоративні акти / О.Ю. Тичкова // Проблеми законності. – 2005. – № 74. – С. 153–159; Лукач І.В. Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні : [монографія] / І.В. Лукач. – К. : Ліра-К, 2015. – С. 335.

¹⁸ Кашанина Т.В. Корпоративное право : [учебник] / Т.В. Кашанина. – М. : Издательство Юрайт ; Высшее образование, 2010. – С. 241.

¹⁹ Джури́нський О.В. Джерела господарського права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / О.В. Джури́нський. – К., 2016. – С. 12.

²⁰ Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

біржового реєстру на фондовій біржі в Україні (абз. 2 ч. 1 ст. 24 Закону про АТ), створює власний веб-сайт, на якому в порядку та строки, встановлені НКЦПФР, розміщує інформацію, що підлягає оприлюдненню (ч. 3 ст. 78 Закону про АТ), та ін.;

- реалізація господарської компетенції через участь у розгляді господарських спорів. При цьому реалізація компетенції у такій формі може здійснюватися як самим АТ, так і через акціонерів, яким сукупно належить 10 і більше відсотків простих акцій товариства, у разі подання ними так званого похідного позову (ч. 8 ст. 28 ГПК України);
- участь АТ у господарських та інших договорах в ролі сторони (глава 20 ГК України) та ін.

Поряд із правовими формами АТ для реалізації господарської компетенції може використовувати *неправові форми*. Такі форми реалізації господарської компетенції хоча й передбачені законодавством, проте правових наслідків не створюють. До них можуть бути віднесені:

- виконання виробничих, матеріальних, технічних, регламентних та інших дій, пов'язаних зі здійсненням АТ господарської діяльності;
- аналіз, узагальнення, обстеження, дослідження, які проводяться АТ з різними цілями, зазвичай для з'ясування реального стану справ у товаристві або на ринку товарів, робіт, послуг, учасником якого є АТ (наприклад, аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості для подальшого формулювання завдань із претензійно-правової роботи, узагальнення результатів розгляду господарських спорів за участю АТ, обстеження виробничих приміщень на предмет дотримання правил пожежної безпеки тощо);
- інформування про результати роботи АТ, органів товариства чи його посадових осіб (наприклад, розгляд на загальних зборах АТ звіту наглядової ради, звіту виконавчого органу, звіту ревізійної комісії (ревізора) тощо);
- проведення різного роду семінарів, нарад, занять (наприклад, з питань вивчення останніх змін до Закону про АТ, організації проведення загальних зборів, навчання корпоративних секретарів та ін.) та ін.

Запропонована в статті класифікація форм реалізації господарської компетенції АТ, безперечно, не претендує на остаточність і завершеність, а, скоріше, є авторським баченням вирішення досліджуваної проблеми. Звичайно, що, як і будь-яка класифікація, вона є умовною й покликана надати змогу детальніше дослідити таке правове явище, як «форми реалізації господарської компетенції АТ».

Незалежно від обраної форми реалізація господарської компетенції, як правило, є практичною діяльністю АТ із задоволення власних інтересів. Разом із тим на практиці вибір форми реалізації господарської компетенції АТ здійснюється не тільки на розсуд товариства, але й обумовлюється необхідністю врахування загальногосподарського інтересу, змістом конкретних господарських прав та обов'язків, цілями, для яких такі права та обов'язки надаються АТ чи встановлюються для нього. Крім того, вибір певної форми реалізації господарської компетенції АТ як суб'єктом господарювання відповідно до ч. 4 ст. 55 ГК України безпосередньо залежить і від права на майно, яке набуває (формує) товариство (його засновники, акціонери) під час створення і яке повинно йому належати на одному з визначених цим кодексом правових титулів (праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління).

Висновки. Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що в чинному законодавстві України нормативні визначення понять «реалізація господарської компетенції» та «форми реалізації господарської компетенції АТ» відсутні, хоча процес реалізації господарської компетенції є основоположним для забезпечення ефективності господарського законодавства. Проведений аналіз дає підстави сформулювати визначення цих понять, також класифікувати основні форми реалізації господарської компетенції АТ.

Реалізація господарської компетенції – це практична діяльність суб'єктів господарського права зі здійснення господарських прав і виконання господарських обов'язків, визначених законодавством та установчими документами таких суб'єктів.

Форма реалізації господарської компетенції АТ – це зовнішній прояв практичної діяльності АТ зі здійснення господарських прав і виконання господарських обов'язків, визначених законодавством і статутом товариства.

Класифікація форм реалізації господарської компетенції АТ:

- 1) В аспекті змісту правових норм, які реалізуються, і поведінки суб'єктів, яка їм відповідає:
  - дотримання;
  - виконання;
  - використання;
  - застосування.
- 2) Залежно від суб'єктного складу відносин по реалізації господарської компетенції:
  - безпосередня;
  - похідна (опосередкована);
- 3) За колом суб'єктів, які беруть участь у реалізації господарської компетенції АТ:
  - індивідуальна;
  - колективна.
- 4) Залежно від правових наслідків застосування форм реалізації господарської компетенції АТ:
  - правова;
  - неправова.

Анотація

Статтю присвячено аналізу проблеми реалізації господарської компетенції акціонерних товариств. У статті автор дає визначення поняттям «реалізація господарської компетенції» та «форма реалізації господарської компетенції», а також обґрунтовує власне бачення класифікації форм реалізації господарської компетенції акціонерних товариств.

Summary

This article analyzes the problems of implementation of economic competence of the joint-stock companies. The author defines the concepts of "the realization of economic competence" and "a form of realization of economic competence" and substantiates his vision of the classification of the forms of realization of economic competence of the joint-stock companies.

Використана література:

1. Гарагонич О.В. Поняття та ознаки господарської компетенції / О.В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 3 – С. 93–96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/3_2016/26.pdf.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
6. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 9. – Ст. 79.
7. Про депозитарну систему України : Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 76. – Ст. 3066.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
9. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5 липня 2012 року № 5080-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 103.

10. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2005. – 609 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : [підручник] / О.Ф. Скакун. – 2-ге вид. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
12. Батурина Ю.Б. Правовая форма и правовое средство в системе понятий теории права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю.Б. Батурина. – М., 2001. – 23 с.
13. Томашевська М.О. Корпоративні акти в системі джерел права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М.О. Томашевська. – К., 2005. – 19 с.
14. Тичкова О.Ю. Локальні корпоративні акти / О.Ю. Тичкова // Проблеми законності. – 2005. – № 74. – С. 153–159.
15. Лукач І.В. Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні : [монографія] / І.В. Лукач. – К. : Ліра-К, 2015. – 432 с.
16. Кашанина Т.В. Корпоративное право : [учебник] / Т.В. Кашанина. – М. : Издательство Юрайт ; Высшее образование, 2010. – 899 с.
17. Джуринський О.В. Джерела господарського права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / О.В. Джуринський. – К., 2016. – 20 с.
18. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

Гарагонич Олександр,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, господарського права та процесу
Академії адвокатури України